

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05
у Національній академії внутрішніх справ
ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

В І Д Г У К

офіційного опонента на дисертацію **Юсупова Володимира Васильовича**,
підготовлену на тему «Криміналістика в Україні у XX-XXI ст. (історико-
теоретичне дослідження)» та подану на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та
криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
(081 – Право). Київ, 2018. 564 с.

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Криміналістика зародилася і розвивається як наука, яка покликана своїми науковими розробками та рекомендаціями сприяти правоохоронним органам у підвищенні їх результативності з розкриття і розслідування злочинів. Досягнення криміналістики сьогодні використовуються не тільки для вирішення конфліктів у різних галузях права, але і в інших галузях науки та практичної діяльності, коли за певними слідами необхідно встановити дійсні події, що відбувалися в минулому. Проте це не скасовує традиційних завдань криміналістики - озброювати правоохоронні органи сучасними засобами протидії злочинності, сприяти поновленню порушених злочинами та кримінальними проступками законних прав та інтересів людини.

Практика протидії злочинності за часи набуття Україною незалежності показує, що рівень розкриття злочинів поступово але впевнено знижується і сьогодні складає близько 30 %. Значна частина осіб залишаються не викритими у злочинах і не несуть покарання, що сприяє їх розбещенню та вчиненню нових, ще тяжких злочинів. Більшість потерпілих не відчують піклування держави про захист їх порушених прав та інтересів, зневірюються у спроможності правоохоронних органів, на утримання яких сплачують шалені податки, реально їх захистити.

Певну роль у покращенні роботи правоохоронних і судових органів має відігравати і криміналістика. Для розроблення дієвих практичних рекомендацій із застосування сучасних засобів і методів протидії злочинності необхідно не тільки звертатися до зарубіжного досвіду цієї роботи, а і вивчати вітчизняний досвід організації роботи з розкриття, розслідування та судового розгляду матеріалів про кримінальні правопорушення на різних історичних етапах.

Саме тому звернення здобувача до розглядуваної проблеми свідчить про її своєчасність та актуальність, наукову, теоретичну та практичну значущість і заслуговує на схвалення та підтримку.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., Стратегії розвитку системи МВС України до 2020 року, Концепції

ВРСДЗ НАВС	
Вх. №	5972
"28"	12 2018
кількість аркушів:	
осн. док.	12 додаток —

реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років. Дисертаційна робота відповідає Основним напрямам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр., схваленим рішенням Вченої ради НАВС від 26 грудня 2017 р. (протокол № 28/1), річним планам науково-дослідних робіт академії.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради НАВС від 24 листопада 2009 р. (протокол № 19), внесено до переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави та права, розглянутих і схвалених відділеннями Національної академії правових наук України (реєстр. № 1112, 2010 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. В процесі дослідження дисертант використав систему загальнонаукових і спеціальних методів. Історичний метод застосовано для аналізу процесу зародження та виникнення криміналістичних знань на теренах України в хронологічній послідовності. Історіографічний метод надав можливість усебічно висвітлити стан дослідженості теми, доробок науковців для розвитку криміналістичних знань у різні часи, комплексно осмислити тенденції використання природничих і технічних знань у правозастосовній практиці, об'єктивно охарактеризувати зв'язок нових криміналістичних знань із надбаннями криміналістів попередніх періодів, уникнути суб'єктивізму в оцінюванні процесу становлення криміналістики в Україні. Застосуванням термінологічного методу проаналізовано поняття «криміналістичні знання», «спеціальні знання», «предмет криміналістики», «судова експертиза», обґрунтовано тлумачення інших криміналістичних термінів, що містилися в історичних нормативних документах сфери правоохоронної діяльності.

З метою забезпечення комплексного наукового підходу до розгляду предмета криміналістики, його структури, системи науки криміналістики використано системно-структурний метод; формально-логічний – під час аналізу предмета криміналістики як системоутворювального чинника та перспективних шляхів розвитку науки криміналістики; моделювання – для розроблення й обґрунтування пропозицій щодо формування нового уявлення про предмет криміналістики, розвитку цієї науки. Для розмежування та визначення спільних і відмінних ознак криміналістичних і спеціальних знань, зіставлення особливостей розвитку криміналістики в експертних установах систем юстиції, МВС, охорони здоров'я застосовано порівняльно-правовий метод. Статистичні методи використано під час анкетування слідчих, інспекторів-криміналістів Національної поліції, судових експертів, адвокатів, суддів, наукових співробітників і викладачів, вивчення матеріалів експертної, слідчої та судової практики.

Висновки і пропозиції дисертаційного дослідження ґрунтуються на певній емпіричній базі, яку становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України; постанови Пленуму Верховного Суду України; результати вивчення матеріалів експертної, слідчої та судової практики різних років; 36 документів із Центрального державного історичного архіву України, Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України, архівів МВС України, м. Києва; зведені дані опитування 460 слідчих, інспекторів-криміналістів Національної поліції, судових експертів, адвокатів, суддів, наукових співробітників і викладачів юридичних закладів вищої освіти Вінницької, Житомирської, Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Тернопільської, Харківської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської областей та м. Києва (протягом 2013–2017 рр.) (с. 26).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукова новизна результатів роботи вбачається у тім, що дисертація є одним із перших комплексних узагальнень теорії та практики зародження, виникнення та розвитку криміналістичних знань в Україні, на підставі чого окреслено перспективні напрями розвитку вітчизняної криміналістики (с. 26).

Вивчення змісту дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок про наявність елементів наукової новизни. Найбільш важливими теоретичними положеннями, на нашу думку, є:

- періодизація розвитку криміналістичних знань в Україні за критеріями, що визначають найважливіші криміналістичні події та процеси, пов'язані з виникненням нових напрямів, течій і тенденцій їх розвитку. Запропоновано виокремлювати такі періоди: перший – зародження основ криміналістичних знань та їх формування (з XI ст. до кінця XIX ст.); другий – виникнення криміналістики як науки та її розвиток (з кінця XIX ст. до середини XX ст.); третій – розвиток криміналістики як самостійної юридичної науки, навчальної дисципліни та практичної діяльності (із середини XX ст. до 1991 р.); четвертий – сучасний етап розвитку криміналістики в Україні (з 1991 р. й донині);

- встановлено передумови зародження основ криміналістичних знань, що полягали у передбаченому в законі обов'язку з'ясування обставин учинених злочинів, впровадженню судових процедур використання різних джерел при дослідженні правопорушень, зокрема обізнаних осіб, які володіли відповідними знаннями, унаслідок чого зрештою було сформульовано суспільний запит на розроблення об'єктивних засобів і методів розкриття вчинених правопорушень;

- з'ясовано шляхи імплементації криміналістики в практичну діяльність та освітньо-науковий простір українських губерній Російської імперії в кінці XIX – на початку XX ст., що охоплювали: прийняття

нормативних актів з окремих напрямів протидії злочинності, поширення наукових видань криміналістичного змісту, використання криміналістичних методів і засобів, презентованих під час наукових заходів, створення державних криміналістичних установ, вивчення основ криміналістики в освітньому процесі, активне запровадження криміналістичних знань у практичну діяльність з протидії злочинності;

– у структурі предмета криміналістики визначено закономірності злочинної діяльності як об'єктивно зумовлені, повторювані, стійкі взаємозв'язки і взаємозалежності між такими її елементами, як мета, об'єкт, суб'єкт, засіб, результат, механізм, що виражені в навколишньому середовищі у вигляді матеріальних та ідеальних відображень;

– запропоновано структуру системи науки криміналістики, до елементів загальної частини якої віднесено загальнотеоретичні положення з такими підрозділами: предмет, система і завдання криміналістики; історія криміналістики; становлення та розвиток криміналістичних теорій; методологічні засади криміналістики; криміналістична ідентифікація й діагностика; до елементів особливої частини – криміналістичну техніку, криміналістичну тактику, криміналістичну методику;

– окреслено етапи розвитку криміналістики у вітчизняних криміналістичних установах систем юстиції, МВС, охорони здоров'я, які виокремлено на підставі змін у їхній діяльності, пов'язаних із тенденціями у сфері криміналістики та прийняттям основоположних нормативно-правових актів щодо розслідування кримінальних правопорушень і судово-експертної діяльності;

– виявлено особливості розвитку криміналістики у вітчизняних експертних закладах системи охорони здоров'я в першій половині ХХ ст., що полягали в судово-експертній діяльності судово-медичної інспектури; паралельному проведенні криміналістичних і судово-медичних досліджень у Київському, Одеському, Харківському інститутах науково-судової експертизи;

– наведено характеристику головних напрямів розвитку криміналістики протягом ХХ ст., які висвітлювали в криміналістичних виданнях та оприлюднювали під час окремих наукових заходів, що проходили на території України, із узагальненням дискусійних питань та окресленням ролі практичних органів, закладів вищої освіти, наукових і науково-дослідних установ у впровадженні сформованих рекомендацій;

– «криміналістичні знання» в широкому розумінні пропонується розглядати як систематизовану інформацію про зміст предмета криміналістики, а у вузькому – через кореляцію з їхніми суб'єктами – слідчими, прокурорами, суддями, захисниками (адвокатами);

– визначено види спеціальних знань, що застосовують особи, залучені у кримінальне, цивільне, адміністративне, господарське судочинство для проведення експертизи або дослідження об'єктів, явищ і процесів;

– обґрунтовано тези про поділ науки криміналістики на загальну й особливу частини, що відповідає двоєдиному об'єкту вивчення криміналістики, логічним принципам співвідношення загального й особливого;

– розвинене положення щодо витоків криміналістики з підрозділів Експертної служби МВС України, пов'язаних із видами діяльності довідково-реєстраційних підрозділів поліцейських частин (антропометричних станцій, дактилоскопічних і довідково-реєстраційних бюро);

– виділено чинники, які обумовили виникнення в кінці XIX – на початку XX ст. криміналістики як упорядкованої системи наукового знання, що полягали в удосконаленні правоохоронної діяльності та процедури судочинства внаслідок оновленого законодавства, унормуванні порядку залучення досягнень природничих і технічних наук у процесі здійснення правосуддя, заснуванні окремих криміналістичних установ, розвитку юридичної освіти, поширенні видань і започаткуванні періодики криміналістичного змісту;

– запропоновано розмежування суб'єктів криміналістичних і спеціальних знань, на підставі чого доведено, що в кримінальних провадженнях слідчі, прокурори, захисники (адвокати), судді є суб'єктами криміналістичних знань, спеціалісти та експерти – суб'єктами спеціальних знань (с. 26-30).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Теоретичні результати та висновки проведеного дослідження відображено у двох монографіях, 19 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджений МОН України, 6 статтях – у наукових періодичних зарубіжних виданнях, у 35 тезах доповідей на різних наукових заходах в Україні та зарубіжжі (с. 8-15).

Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовано на різних науково-практичних конференціях (с. 31-33).

Окремі положення дисертаційної праці впроваджені в діяльність органів досудового розслідування і судового провадження, навчальний процес та науково-дослідну роботу, що підтверджується низкою відповідних актів (с. 30-31).

Важливим є й те, що основні теоретичні положення дисертаційного дослідження належним чином аргументовані та викладені у логічній послідовності. Структурна побудова даної наукової праці дозволила оптимально висвітлити позначену проблематику.

За своєю структурою дисертаційне дослідження складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, 4 розділів, які охоплюють 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (882 найменування на 78 сторінках) та шести додатків на 64 сторінках. Необхідно констатувати, що архітектоніка і логіка дослідження є вдалими і загалом достатньо повно

відбивають зміст окремих наукових проблем. Обсяг дисертації відповідає встановленим вимогам. При цьому загальний обсяг дисертації - 564 сторінки; обсяг основного тексту - 407 сторінок.

Наукове дослідження виконано дисертантом самостійно. Матеріали дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Організація і тактика перевірки алібі у досудовому слідстві» захищені 2005 р. у роботі не використовувалися.

У першому розділі дисертації «**Методологічні підходи до визначення криміналістичних знань**» здійснено аналіз передумов зародження основ криміналістичних знань. Здобувач пов'язує їх зародження та розвиток з необхідністю виявляти осіб, які вчинили протиправні дії (вірвідступництво, порушення звичаїв, злочини тощо) (с. 37). Обґрунтовано висновок, що на ранніх стадіях діяльності посадових осіб з розслідування злочинів та судового розгляду використовувалися відомості з таких галузей науки, як математика, природознавство, медицина (с. 48). В межах першого етапу розвитку криміналістичних знань виділено два його підетапи: з XI ст. до середини XVI ст. зародження основ криміналістичних знань, а у середині XVI ст. розпочався новий етап у розвитку криміналістичних знань (с. 54). Зазначається, що уперше поняття «обізнані особи» набуло нормативного закріплення у Зводі законів Російської імперії (1832). Їх розглядали як свідків, що володіють особливими відомостями або досвідом у будь-якій науці, мистецтві або ремеслі (с. 65). Слушно зазначається, що експертизу в тексті Статуту 1864 р. слід трактувати як «испытание», «исследование», а не участь через обізнаних осіб в огляді або освідуванні (с. 69). Саме в цей період, наголошує автор, у кримінальному судочинстві Російської імперії здійснено розмежування обізнаних осіб за їх процесуальним статусом - «спеціаліст» та «експерт» (с. 72). Виникнення криміналістики, зазначає дисертант, обумовлено соціальним замовленням – суспільство потребувало об'єднання низки засобів і методів розкриття злочинів у систематизованому ефективному «сплаві» наукових знань (с. 79). Зазначається, що формування криміналістичних знань здійснювалося двома шляхами: пристосування до потреб розслідування знань інших наук, передусім, природничих, технічних та розроблення власне криміналістичних методів і засобів (техніки, приладдя), які активно використовували в розкритті кримінальних правопорушень (с. 100). Доводиться, що у роботах з криміналістики, кримінального процесу, судової експертизи й оперативно-розшукової діяльності спеціальними слід вважати знання осіб, що залучені до розслідування або запобігання правопорушень, їх судового розгляду, та які мають процесуальний статус експерта чи спеціаліста (с. 108). Криміналістичні знання здобувач розглядає в широкому та вузькому розумінні. У першому – це систематизована інформація про закономірності злочинної діяльності та закономірності збирання, дослідження, оцінки та використання доказів у різних видах юридичних процесів, що пізнані

суб'єктами, які застосовують ці дані у своїй професійній діяльності. У другому - як сукупність відомостей з криміналістики й інших спеціальних юридичних дисциплін, що набута під час навчання та професійної діяльності слідчими, прокурорами, суддями, захисниками (с. 121).

У другому розділі **«Становлення та розвиток уявлень про предмет криміналістики»** досліджується трансформація підходів до визначення предмета криміналістики. Періодизацію уявлень про предмет криміналістики пропонується здійснювати на підставі порівняльно-правового методу, який визначають як сукупність прийомів виявлення загальних і специфічних закономірностей виникнення, розвитку, функціонування правових систем (їхніх елементів) шляхом їх порівняння (с. 130). Використовуючи історико-порівняльний метод досліджуються дефініції криміналістики та її предмета в контексті історичних закономірностей розвитку цієї науки. Зазначається, що включення до предмету криміналістики закономірностей виникнення, збирання, дослідження та використання доказів і ґрунтованих на їх пізнанні засобах та методах судового дослідження й запобігання злочинів стало початком нового етапу розвитку уявлень про предмет криміналістики. Традиційне визначення криміналістичної науки пропонується доповнити вказівкою на способи підготовки, учинення та приховання злочинів, а також закономірності її власного розвитку (с. 134-147).

Досліджується структура предмета криміналістики. Слушно звертається увага на недоцільність штучного збільшення груп закономірностей, що належать до предмета криміналістики оскільки це не сприяє вдосконаленню його визначення. Під час виникнення нового етапу розвитку криміналістичної науки деякі із запропонованих закономірностей втрачають свій сенс для узагальнення та надання рекомендацій практиці протидії злочинності. Лише виокремлення найзагальніших груп закономірностей може відображати і зберігати справжню сутність предмета криміналістики протягом тривалого часу (с. 152). Злочинну діяльність здобувач розглядає у широкому розумінні як систему дій із підготовки, учинення та приховування окремого злочину або кількох злочинів; у вузькому – як систематичне вчинення серії однотипних злочинів, розраховане на тривалий життєвий період (с. 156). У структурі злочинної діяльності здобувач виділяє мету, об'єкт, суб'єкта, засоби, результат, механізм та наводить їх характеристики (с. 161-167).

Значна увага приділена аналізу системності криміналістики, що дає змогу виявити найповніше в логічних і знакових формах наукові знання про злочинну діяльність і процес розслідування та запобігання кримінальних правопорушень, їх судового розгляду (с. 172). Із середини 1920-х рр. радянську криміналістику поділяли на три головні частини, що знайшло відображення у першому підручнику (с. 174). Здобувач вважає цілком обґрунтованою думку, що система криміналістики як науки не тотожна системі навчальної дисципліни «Криміналістика» (с. 178). В системі науки

криміналістики пропонується виділити дві частини - загальну й особливу. В межах загальної частини виокремити загальнотеоретичні положення з такими підрозділами: 1) предмет, система і завдання криміналістики; 2) історія криміналістики; 3) становлення та розвиток криміналістичних теорій; 4) методологічні засади криміналістики; 5) криміналістична ідентифікація та діагностика. До особливої частини мають належати криміналістична техніка, криміналістична тактика та криміналістична методика, які розробляють і надають суб'єктам правозастосовної діяльності як практичний інструментарій для виконання їхніх повноважень (с. 187-189).

У третьому розділі «Криміналістика в Україні в першій половині ХХ ст.» досліджується нормативна регламентація криміналістичної діяльності в першій половині ХХ ст., структура, склад, напрями і результати роботи слідчих органів та експертних установ в Україні. В структурі перших експертних установ були: фотографічний, кримінально-технічний (криміналістичний) та хімічний відділи і канцелярія (с. 195-198). Фахівці судово-експертних установ займалися науково-дослідною роботою, результати якої знаходили відображення в наукових статтях (с. 199-200). Зазначається, що діяльність експертних установ України протягом 1921–1922 рр. полягала в: виїздах на місця події для надання практичної допомоги, дослідженні речових доказів, участі у судових засіданнях, ознайомленні народних слідчих, працівників прокуратури, народних суддів з порядком проведення судової експертизи (с. 206). Зазначається, що 1925 р. кабінети було перейменовано в інститути НСЕ, що стало новим етапом розвитку українських судово-експертних установ. З цього часу в інституті запроваджено посаду вченого секретаря, який одночасно завідував музеєм і був зобов'язаний, з-поміж іншого, систематизувати всі роботи інституту та складати звіти про його діяльність (с. 211, 212). Наголошується, що у вересні 1931 року із завдань українських інститутів НСЕ виключено вивчення особи злочинця (с. 216). Четвертий етап розвитку українських судово-експертних установ та відновлення їхньої роботи здобувач пов'язує зі звільненням міст Харкова, Києва, Одеси від фашистських загарбників НСЕ (с. 219).

Становлення криміналістики в науково-технічних підрозділах органів внутрішніх справ розглядається починаючи від антропометричних станцій (Одеса – 1892 р., Київ – 1902 р.). Зазначається, що з 1 січня 1904 р. при сискній поліції м. Києва замість антропометричного кабінету почало функціонувати дактилоскопічне бюро – перший у Російській імперії криміналістичний підрозділ нового типу. У складі карного розшуку починає функціонувати Довідкове реєстраційно-дактилоскопічне бюро (с. 223-229). Діяльність науково-технічних підрозділів карного розшуку в УСРР упродовж 1920–30-х рр. зводилася до реєстрації злочинців, видання відомчих документів щодо службової діяльності, розвитку службового собаківництва, підготовки кадрів для виконання завдань з протидії злочинності. На відміну від науково-

технічної служби карного розшуку НКВС РРФСР, вони не були наділені правом проводити експертизи (с. 238).

Розкриваються етапи становлення судової медицини. Зазначається, що судову медицину в Російській імперії почали викладати в університетах з кінця XVIII ст. Судово-медичну експертизу проводили в лікарських відділеннях губернських управлінь та кафедрах судової медицини, які діяли в Київському, Харківському, Новоросійському та Львівському університетах. Після Жовтневої революції служба судової медицини перейшла до відомства охорони здоров'я (с. 243-262).

Аналізується внесок науково-педагогічних працівників університетів у формування і поширення криміналістичних знань. Зазначається, що родоначальниками вивчення дисциплін кримінального циклу в Європі стали професори університетів Грацького - Г. Гросс, Лозаннського - Р. Рейсс і Римського - А. Ничефоро. На початку XX ст. здійснено перші спроби організації вивчення криміналістики у вишах Росії. З 1913 р. на юридичному факультеті Імператорського Харківського університету запроваджено викладання основ судової експертології (с. 264-288).

Виокремлено три етапи поширення криміналістичних знань у виданнях та під час наукових заходів першої половини XX ст.: 1900–1917 рр.; 1918–1936 рр.; 1937–1950 роки та наведено їх характеристику. Привертає увагу те, що у 1904 р. в Одесі Л. А. Добкевич опублікував poradник, що містив рекомендації для різних випадків служби. Тобто вже у той час спостерігаємо ситуаційний підхід до вирішення завдань з розкриття злочинів. Показано значення першого підручника з криміналістики (1935-1936 рр.), в якому виділялося три частини (с. 296-323).

У четвертому розділі «Криміналістика в Україні у другій половині XX – на початку XXI ст.» здійснено періодизацію розвитку криміналістики в судово-експертних установах України. Зазначається, що на створений Всесоюзний НДІ судових експертиз покладено координацію і науково-методичне керівництво роботою мережі науково-дослідних лабораторій та інститутів судових експертиз системи юстиції в СРСР. З прийняттям КПК УРСР 1960 р. вперше отримав регламентацію інститут спеціаліста, визначено випадки обов'язкового призначення експертизи (с. 331-342). Констатується збільшення кількості наукових заходів з актуальних проблем криміналістики та судової експертизи за часів незалежності України (с. 348).

Висвітлюється періодизація розвитку криміналістики у підрозділах Експертної служби МВС України (с. 355-356). Розкрито внесок науково-технічних підрозділів ОВС у поширення криміналістичних знань серед працівників правоохоронних органів (криміналістичні класи й кабінети, криміналістичні музеї) (с. 357). Звертається увага на те, що експертна профілактика стає одним із напрямів роботи криміналістичних підрозділів, удосконалюючи змістовне наповнення криміналістичних знань (с. 363). Поширюється міжнародна співпраця у використанні криміналістичних знань у

протидії злочинності (с. 369).

Аналізуються перспективні напрями розвитку криміналістики, які пов'язані з її завданнями. Розкриваються загальні, головні й специфічні завдання криміналістики (с. 382-384). Зазначається, що завданням криміналістики, поряд із розкриттям і розслідуванням злочинів, є також запобігання їм (с. 386). Перспективним вважається поповнення криміналістичних обліків такими новими видами, як фіксація райдужної сітківки ока, відеокomp'ютерне розпізнавання людини за зображенням, рентгенограма тулуба, геномні портрети (с. 392).

В цілому дисертаційне дослідження відрізняється аргументованістю та достатньою обґрунтованістю пропонованих висновків. Автором використано достатньо широкий спектр літературних джерел. Висновки та пропозиції науково обґрунтовані і підтверджені належними інформаційними даними.

Автореферат дисертації ґрунтовно розкриває її зміст і надає повне уявлення про наукову цінність і практичну значущість роботи.

Все це дозволяє позитивно оцінити рецензовану наукову працю, відзначити її новизну, самостійність виконання, належний теоретичний рівень. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження В. В. Юсупова, слід звернути увагу на деякі спірні, дискусійні положення і висловити окремі зауваження, як підґрунтя для обговорення під час захисту:

1. Зміст роботи набагато ширший ніж її назва та декларований предмет дослідження. Дослідження мало б охоплювати, як це зазначено в назві, дослідження криміналістики в Україні у XX та на початку XXI століть. Проте автор, в окремих місцях роботи, зазначає, що під час дослідження з'ясуванню підлягає низка питань щодо зародження криміналістичних знань в додержавний період (с. 22). Здається, додержавний період не відноситься до XX століття.

2. Недостатньо чітко визначені підстави для періодизації розвитку криміналістичних знань взагалі, і особливо в Україні. Так, перший етап починається з XI ст. і триває до кінця XIX ст. Які визначні події обрано для цього, автор не вказує. Разом з тим, здобувач зазначає, що «розслідування злочинів має давню історію. У часи виникнення держави та права постала необхідність установлення істини в різних випадках порушення правил поведінки, норм закону. Тому особи, яким доручали розглядати кримінальні правопорушення, вимушені були вдаватися до застосування знань, що виходили за межі їхніх уявлень про деякі обставини події». Те, що передумови й напрями використання досягнень науки і техніки в кримінальному судочинстві майже не вивчали не може бути свідченням того, що в практиці цього не застосовувалося. Слідом за Р. С. Белкіним здобувач слушно зазначає, що описи прийомів відкриття істини шляхом допиту, обшуку, впізнання тощо, зустрічаються у священних книгах іудеїв, християн, мусульман (П'ятикнижжі, Біблії, Корані). Постає питання, чи могли ці згадки з'явитися раніше ніж їх почали використовувати люди у повсякденній

практиці. Відображення цих методів пізнання у відповідних нормативних актах є лише констатацією їх наявності в арсеналі людини (с. 36). Зародження основ криміналістичних знань в Україні, зазначає здобувач, безпосередньо пов'язане з «Руською правдою», датованою XI ст. (с. 48, 125). Така думка не повною мірою відповідає дійсності. Це момент їх нормативного закріплення, а зародження відбувалося значно раніше.

3. Недостатньо переконливою виглядає думка про співвідношення спеціальних і криміналістичних знань, якими володіє слідчий і прокурор. Слідчий, прокурор, адвокат, суддя володіють криміналістичними знаннями і не є носіями спеціальних знань у контексті КПК України. З іншого боку погоджується з Л. Г. Бордюговим, що слідчий і суддя можуть застосовувати спеціальні знання лише в непроцесуальній формі. Застосовувати їх у процесуальній формі вони не можуть не тому, що не володіють ними (можлива попередня відповідна освіта і робота експертом), а тому, що це заборонено кримінальним процесуальним законодавством (с. 109-110). Мова має йти не про назву таких знань, а про неможливість суміщення в одній особі різних процесуальних функцій – слідчого, спеціаліста або експерта, а не різних «процесуальних фігур».

4. Визначаючи початок нового етапу розвитку уявлень про предмет криміналістики здобувач зазначає, що до цього часу в криміналістичних публікаціях, здебільшого йшлося лише про дві складові змісту криміналістичного знання – завдання науки (розкриття, розслідування, попередження злочинів) та окремі елементи об'єкта науки (виявлення, збирання, фіксація й дослідження судових доказів) (с. 140). Слід звернути увагу на те, що завданням науки криміналістики ніколи не було розкриття й розслідування злочинів. По-друге, розкриття й розслідування злочинів розглядаються у декількох розуміннях, що не слід не брати до уваги. Це може бути завдання, процес (діяльність), результат такої діяльності. Коли ведуть мову про розкриття злочинів, включаючи в предмет криміналістики, розуміють саме діяльність, під час якої застосовують технічні й тактичні засоби, прийоми й методи роботи з слідами (джерелами) відомостей про обставини злочину.

5. Досліджуючи процес формування криміналістичних знань автор слушно зазначає, що удосконалення роботи поліції, створення сискиних частин, діяльність судових слідчих, новації у методах розкриття й запобігання злочинам потребували належної підготовки кадрів. Спеціальних закладів з підготовки поліцейських в українських губерніях Росії у другій половині XIX ст. не було. За ініціативою деяких губернаторів відкривали школи для урядників і поліцейських стражників. Рівень початкової підготовки кандидатів на поліцейські посади, переважно, був низьким. 6 липня 1908 р. прийнято закон «Об организации сыскной части». Згідно нього при Департаменті поліції в Санкт-Петербурзі засновано особливу (поліцейську) школу, у якій навчання проходили поліцейські чини й з

українських губерній (с. 75-76). Автор розглянув підготовку лише чинів поліції і залишив поза увагою судових слідчих. Зважаючи, що дане дослідження є історичним можна було порівняти рівень підготовки кандидатів у поліцейські того часу і сьогодення.

Зазначені міркування у своїй більшості, мають окремий, дискусійний характер і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку наукової праці.

Викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертаційне дослідження «Криміналістика в Україні у XX-XXI ст. (історико-теоретичне дослідження)» є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем, вирішує важливе наукове завдання, є актуальним, завершеним, таким, що має теоретичну і практичну значущість та відрізняється науковою новизною. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам п. п. 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а його автор **Володимир Васильович Юсупов** заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент*
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри інформаційного права та
права інтелектуальної власності
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Підпис Лук'янчикова Є. Д. засвідчую,
Учений секретар

КПІ ім. Ігоря Сікорського

А. А. Мельниченко